Tarımın Planlaması: Olasılıklar ve Sınırlar

Dr. Nevzat Evrim Önal (Beykoz Lojistik MYO)

Planlamanın sınıfsallığı

PLANLAMA

MERKEZDEN SEVK ve İDARE EDİLEN KAMU İŞLETMECİLİĞİ

KAPİTALİST PLANLAMA

Burjuvazinin kısa erimli ve yıkıcı çıkarlarının uzun erimli, kalkınmacı vb. çıkarlar için baskılanması ve sınıf çelişkilerinin kısmen uzlaştırılması. Bu doğrultuda kamu işletmeciliği ile arza, Keynesyen istihdam ve ücret politikaları ile talebe müdahale edilmesidir.

SOSYALİST PLANLAMA

Sosyalist ekonominin gelişmesi, halkın ihtiyaçlarının karşılanması ve proletarya dışındaki sınıfların sönümlenmesi amacıyla tüm büyük ölçekli üretim ve yatırımın kamu mülkiyeti altında ve merkezi koordinasyon çerçevesinde yürütülmesidir.

Tarımın Kapitalist Planlaması: Mümkün mü, sınırları ne?

Engel 1: Piyasanın sınırları

- Piyasa mekanizmaları, kendi hallerine bırakıldığında sistematik olarak küçük üretici aleyhine sonuçlar verir.
- Kapitalist planlama piyasa mekanizmalarını ortadan kaldırmaz, aksine bu mekanizmalar dahilinde bir yönlendirme yapar ve kimi yıkıcı etkileri baskılar.
- Tarımsal destekler tarımda kapitalizmin küçük üreticiyi mülksüzleştiren eğilimini geriye döndürmez, kalıcı biçimde durdurmaz, yalnızca erteler.

Engel 2: Sermayenin hareket yasaları

- Sermaye doğalında büyük ölçek (tekelleşme) ve yüksek kâr oranına doğru hareket eder.
- Tarımda ölçek büyümesi (toprak temerküzü) yavaştır. Kâr oranları ise olağanüstü haller (kıtlık vb.) haricinde diğer sektörlere nazaran düşük ve daima düzensizdir. Bu nedenle sermaye, sürekli olarak tarım dışına doğru hareket etme eğilimindedir.
- Sermaye hiyerarşisinde tarımsal yapılar, girdi ve çıktılar üzerinden sınai sermaye, krediler üzerinden de finansal sermaye tarafından sıkıştırılır, kârlarının bir kısmını bunlara aktarmak zorunda kalırlar.
- Tarımın planlanması için tüm bu yasaları askıya alacak kapsamda bir kamu kurumsallığı oluşturulmalıdır.

Engel 3: Kurumların yokluğu

- Türkiye'de tarımsal desteğe yönelik KİT'lerin hemen hepsi tasfiye edilmiş, son birkaçı da özelleştirme sürecindedir.
- Ziraat Bankası (tüm diğer KİT'ler gibi) artık kâr hedefli faaliyet göstermektedir.
- Benzer biçimde satış kooperatif birlikleri de birer holding gibi davranmakta, dolayısıyla giderek faaliyet dışı alanlara (örneğin emlak rantı) yönelmektedir.
- Bu kurumsal boşluk ancak başta Şeker Fabrikaları olmak üzere özelleştirmelerin durdurulması, tasfiye edilen tüm kurumların muadillerinin oluşturulması, kooperatiflere yeniden bütçe desteği sağlanması ve amaca uygunluk denetimi getirilmesi , Ziraat Bankası'nın ise yeniden kâr değil destekleme hedefine odaklanması ile kapatılabilir.

Engel 4: Emperyalizm

- AKP'nin tarım politikalarının 2002'den bu yana yarattığı yıkımın kökü, AKP'ninkilerden çok emperyalizmin tercihlerine dayanmaktadır. Uygulanan tarım politikası 1999 IMF istikrar programından bu yana değişmemiştir. Kapitalist planlamaya geçiş için öncelikle bu politika çöpe atılmalı ve IMF'den bu başlıkta gelecek her türlü eleştiri göz ardı edilmelidir.
- Bu politikanın çöpe atılması, AB müzakerelerinin en azından tarım başlığında kapsamlı biçimde yeniden kurgulanmasını, muhtemelen de durdurulmasını gerektirecektedir.
- Benzer biçimde, tarıma yönelik kapsamlı bir destekleme hamlesi DTÖ üyeliğinin getirdiği sınırlarla çatışacaktır.

Tüm bu sıkıntılar aşılsa dahi…

1. Kapitalizm koşulları altında küçük ölçekli aile emeğine dayalı tarım, desteklenmediği anda çözülmeye başlayan bir üretim tarzıdır.
2. Dolayısıyla tarım, kapitalizm koşulları altında planlanacaksa ve bu planlama, küçük ölçekli aile tarımının bekasını sağlamak gibi bir önceliğe sahip olacaksa, bu kaçınılmaz olarak sürekli kaynak talep eden ancak yoksul köylülüğün çıkarlarına hizmet etse de kaynak yaratmayan bir faaliyet olacaktır.
3. Ve dolayısıyla, söz konusu planlama, kesintiye uğramayan bir siyasi irade gerektirecek, aksi taktirde derhal vazgeçilecek ve etkileri yıkıcı bir hızla tersine dönecek bir politika tercihidir.

Tüm bu sıkıntılar aşılsa dahi…

4. Bu faaliyetin süreklileşmesi, buna yönelik iç ve dış baskıların da süreklileşmesi manasına gelir. Özetle söylemek gerekirse, kapitalist dünya ekonomisine ve onun ulus-üstü kurumlarına bir ölçüde mesafelenmeden böyle bir politika tercihine gitmek mümkün değildir.
5. Türkiye burjuvazisinin gündeminde böyle bir uluslararası mesafelenme yoktur, dolayısıyla bu, olsa olsa siyasi iktidarın, sınıfsal iktidarın eğilimlerinin aksi yönde hareket etmesi halinde gerçekleşebilir.
6. Son olarak; kamusal kaynakların büyük sıkışmalar yaşadığı iktisadi kriz dönemlerinde (ki her kapitalist ekonominin er ya da geç krize gireceği bilimsel olarak ispatlıdır) kaynak yaratmayan ancak tüketen bir faaliyetten vazgeçilmesine yönelik eğilim güçlenecektir.

Tarımın Sosyalist Planlaması: Mümkün mü, olanakları ne?

Sosyalist planlamanın olanakları

1. Sosyalist ekonominin ilk atacağı adım, büyük ölçekli üretimin kamunun tekelinde toplanmasıdır, dolayısıyla tarımsal faaliyetin girdi ve çıktılarını sağlayacak olan sınai faaliyet zaten kamusal olacağı için, köylülüğün ürününü değerlendirmesinin önündeki tüm piyasa engelleri ortadan kalkmış olacaktır.
2. Kapitalizm koşulları altında tarımsal üretimin sorunu, tarımsal ürünlerin kullanım değerinin yüksek ancak değişim değerinin düşük olmasıdır. Sosyalist ekonomide meta niteliği giderek sönümlenecek olan ürünlerin kullanım değerleri öne çıkacak, sürekli olarak tarım aleyhine işleyen tarım-sanayi fiyat makası kalıcı biçimde kapanacaktır.

Sosyalist planlamanın olanakları

3. Piyasa mekanizmaları tarafından dışlanan, zarar etme korkusuyla üretimden el çeken köylülük tekrar üretime dönecek, böylece önemli bir üretim artışı gerçekleşecektir.
4. Sosyalist ekonomik sistemde özel mülkiyet dokunulmaz olmadığı gibi, miras da bırakılamaz. Dolayısıyla
   a) İşletmelerin irrasyonel biçimde parçalanması
   b) Küçük mülklere toprak toplulaştırma amaçlı müdahaleler
   c) Büyük mülklerin kamulaştırılarak devlet çiftliklerine dönüştürülmesi

   karmaşık hukuki sorunlar yaratmayacaktır.

Sosyalist planlamanın olanakları

5. Sosyalist planlama "özel sektör için teşvik edici" değil, herkes için düzenleyicidir. Bu sistemde tarımsal üretim, tüm diğer üretim gibi toplumsal çıkarlara uygun düzenlenecek, "bu sene hangi ürün para eder?" gerilimi veya "hangi ürün ihracata yatkın" gibi ticari çıkar aranışları nedeniyle oluşan irrasyonel ürün tercihleri ortadan kalkacaktır.
6. Sosyalist planlama, üretimdeki ölçek problemlerini kolektif çiftliklerle çözecek, böylelikle yalnızca toprak değil, aynı zamanda tarımsal emek de rasyonel biçimde kullanılacaktır. Ölçek ve girdi yetersizliği nedeniyle kendi mülkünde ya da gelir yetersizliği nedeniyle başkasının mülkünde aşırı çalışma ortadan kalkacaktır.

Sosyalist planlamanın olanakları

7. Benzer biçimde, tarımsal işçilik, düşük gelir getiren, mevsimlik ve insanlık dışı koşullarda gerçekleştirilen bir faaliyet olmaktan çıkacak, tarım emekçileri kolektif çiftlikler ve kademeli biçimde oluşturulacak devlet çiftliklerinde yıl boyunca istihdam edileceklerdir.
8. Sosyalist ekonomide rant ortadan kalkar. Dolayısıyla ülkenin nitelikli tarım arazilerinin tarım dışı ancak daha fazla rant sağlayan amaçlarla kullanılması kendiliğinden önlenmiş olacaktır.

Sosyalist planlamanın önündeki engeller…

- Kapitalist üretim biçimine içkin istismar mekanizmalarından beslenen burjuvazinin parazit niteliği tarım sektöründe bilhassa belirgindir.
- Mevsimlik emek sömüren orta ve büyük işletme sahiplerinin yanı sıra; tarla ile son kullanıcı arasında kendilerine aracı konumları bulan irili ufaklı ticari sermaye sahipleri, hem çiftçinin emeğinin karşılığını alamaması hem de halkın pahalı gıdaya mahkum olmasına neden olmaktadır.
- Tarımda sosyalist planlamanın önündeki temel engel bu kesimlerin uygulamalara verecekleri açık ve örtülü tepkiler olacaktır.

Sosyalist planlamanın önündeki engeller…

- Bu kesimlerin karşı propaganda yoluyla küçük mülk sahibi köylülüğü yanlarına çekmeye çalışacağı tüm tarihsel deneyimlerde görülmüştür.
- Bu nedenle kolektivizasyonun aynı zamanda bilgilendirme ve ikna etmeye yönelik güçlü bir ideolojik ve siyasi mücadeleyle birlikte yürütülmesi gerekecektir.
- Diğer yandan, kamulaştırılmış sınai işletmelerin girdi arzı ve çıktı talebi ile, tarımsal üretimi güçlendirmeye yönelik kamu yatırımlarının sosyalist ekonomide belirgin biçimde hızlandırılacak olması, sosyalist ekonomik yapı ve planlamanın tarımda yerleştirilmesi açısından en önemli ikna mekanizması olacaktır.

Tarihsel deneyim…

- Bu konuda en gelişkin tarihsel örnek, Sovyetler Birliği'nin tarım politikalarıdır. Bu politikaların bütünde tutarlılığı tartışmalı olsa da, söz konusu sosyalist planlama deneyi
  1. Tarımdaki sömürücü sınıfların (büyük toprak sahibi aristokrasi ve orta boyutlu işletme sahibi *kulak*lar) dönüşüme verdiği tepkiyi etkisizleştirme ve
  2. Büyük bir coğrafyada tarımsal ürünlerin etkin bir dolaşım ağı ile halkın tamamına ulaştırılması konularında başarılı olmuş;
  3. Ancak özel mülkiyete dayalı son tarımsal yapı olan kolektif çiftlikleri(Kolhoz) devlet çiftliklerine (Sovkhoz) dönüştürme konusunda başarısız olmuştur.

Değerlendirme…

Güncel durum ve gereksinimler

- Farklı planlama sistemlerinin karşılaştırılmasından önce yapılması gereken birinci vurgu, bugün yoksul köylülüğü hedef alan ve üretimi teşvik eden herhangi bir sübvansiyonun mevcut politika(sızlık)dan daha iyi olacağıdır.
- Diğer yandan, kapitalizmin tarımda yarattığı tahribat sistemiktir ve "tarım sorunu"nun kalıcı çözümüne yönelik bir planlama faaliyeti tartışılacaksa, bu tartışmanın burjuva iktisat ve siyasetinin sınırlarına sığmayacağı açıktır.

Güncel durum ve gereksinimler

- Türkiye'nin tarım sorununu daha da derinleştiren etmen, Türkiye kapitalizminin hakim karakterlerinden birinin emperyalizm ve uluslararası sermaye hareketlerine bağımlılık olmasıdır.
- Bu bağımlılığın Türkiye tarımında tezahürü, yabancı sermaye gruplarının Türkiye tarımını

  a) Ulus-üstü kurumlar kanalıyla (AB, DTÖ, IMF…)

  b) Tarımla ilişkiye giren sermaye grupları kanalıyla (Cargill, Dexia vb.)

  c) Doğrudan doğruya tarım arazileri üzerinde tasarruf elde eden sermaye grupları kanalıyla

  belirler hale gelmiş olmasıdır.

Çözüm ve çözümün 'gerçekçiliği'

- Dolayısıyla Türkiye'nin tarım sorununa yönelik kalıcı çözüm önerileri, kapitalist piyasa ekonomisini ve emperyalist bağımlılığı karşıya alır nitelikte olmak zorundadır.
- Bunun gerçekçi olup olmadığı tartışması, bu sunumun sınırlarını aşmaktadır. Ancak tarihsel deneyim, koşullar ve onların yarattığı "gerçekliğe" boyun eğmeyenlerin, başka bir düzeyde "gerçekçi" olabildikleri, ülke ve halklarının sorunlarını böylelikle çözebildiklerini göstermektedir.